

Számít-e ki volt Igmándy Antal? A történeti biográfia és a mentalitástörténet kontextualizáló szerepe a vármegyei elitkutatásokban.*

KOVÁCS DÁNIEL LÁSZLÓ

PhD hallgató

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori Iskola
e-mail: kovacsdaniellaszlo98@gmail.com

Rezümé: A csoportszinten megfigyelt minták követésének (vagy éppen az attól való eltéréseknek) az értelmezése az egyéni motivációkon, döntéseken keresztül ragadható meg igazán, egyetlen egy életút és az ahhoz kapcsolódó szociális háttér is alkalmas lehet arra, hogy adalékokkal szolgáljon a vármegyei kutatásokhoz. Szemléltetésként egy baranyai-somogyi kettőskötődésű birtokos nemes, Igmándy Antal karrierjét mutatom be, aki boldogasszonyfai család gyermekeként, a pécsi jogakadémia hallgatójaként, szigetvári szolgabíróként, somogyi főjegyzőként, a Dunántúli Kerületi Tábla ülnökeként reprezentáns személyisége volt a regionális közéletnek.

Kulcsszavak: vármegye, hivatalnok, elitkutatás, Boldogasszonyfa, történeti biográfia, mentalitástörténet.

Does it matter who was Anton Igmándy? The contextualizing role of historical biography and the history of mentalities in the research of early modern Hungarian county.

Summary: The patterns observed at group level (as to whether they are followed or deviated from) can be interpreted in the most reliable way by examining individual motivations and decisions. Specific biographies, supplemented by the description of the social background, provide relevant elements for the research on the county system. To illustrate this, I will present the career of Antal Igmándy, a landed nobleman of dual bond to Baranya and Somogy counties. Born in Boldogasszonyfa, Igmándy studied at the Pécs Law Schools before becoming a magistrate of the District of Szigetvár and chief notary of Somogy County. As a side judge at the Transdanubian Regional Court of Appeal, he was considered a leading representative of the local public life.

Keywords: county, magistrates, elite research, Boldogasszonyfa, historical biography, history of mentalities

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Bevezető

Az egyéni életutak vizsgálata könnyen „áldozatul” esik a vármegyei elitkutatók kollektív szemléletének, pedig a történeti biográfiáknak, a mentalitástörténeti megközelítéseknek fontos szerepe lehet a kontextualizálásban.¹ Az Igmándy család sosem tartozott a legnagyobb köznemesi dinasztiák közé, nem meglepő tehát, hogy a família részletes története eddig nem került feldolgozásra. A pozitívista történetírás szellemében íródott monumentális összefoglaló munkákban rövid lexikoncikkek formájában közöltek információkat a családról,² ezek közül Baranyai Béla írása terjedelemben és adatgazdagságban is messze kiemelkedik. A szerző az 1914-es somogyi vármegyemonográfia részeként adta közre a rokonság genealógia alapú feldolgozását, kiegészítve címerleírással és a családtörténet fontosabb eseményeivel. Baranyai a publikáció idején Somogy vármegye levéltárosa volt, így a számára könnyen hozzáférhető, Kaposvárott őrzött, helyben megmaradt nemesi és nemességbizonyítási iratokat használta fel a rekonstrukcióhoz.³ A közölt vázlatos családtörténet számos konkrét adattal segít megragadni a vármegyei eliten belül az Igmándyakat, ezen információk kontextusba helyezése viszont már a későbbi korokra hárult.

Családi háttér

A család eredete a történelem homályába veszik. Bár egyes helytörténeti munkák már az oszmán hódítás előtt is Szigetvár és környéki jelenlétéről beszélnek, ezen állítások későbbi ellenőrizhetetlen szóbeli közlésekből származnak, hitelességük több mint megkérdőjelezhető.⁴ Baranyaitól tudjuk, hogy a genealógia első biztos pontja az az Igmándy Sámuel, aki 1695-ben jobbágyaival kapcsolatban végrendelkezett, ekkor Kaposújlak, Sörnyefalva, Zsipfalva, Szentmargita, Boldogasszonyfa és Ivánfa-pusztáknak (Somogy vm.) tulajdonosa, valamint zálogbirtokosa.⁵ A hosszú felsorolás azonban félrevezető lehet. Egyrészt már a települések jogállása (praedium)

¹ Héjja Julianna Erika például Békés vármegyében végzett kollektív biográfiai adatgyűjtést, amelynek során előre meghatározott kérdések mentén állított össze tisztviselő-életrajzokat. A csoportszinten elvégzett vizsgálatban az egyéni életutak „feloldódtak”, a kirajzolódó minták vagy éppen az ezektől való eltérések értelmezése, kontextusba helyezése fájón elmaradt. *HÉJJA* 2009.

² Nagy Iván és Kempelen Béla egyetértett abban, hogy egy alapvetően somogyi-baranyai kötődésű családról van szó, amely később Vas vármegyébe is átszármozott. Ellentmondást mutat azonban, hogy a két szerző ezt az átköltözést nem egy időpontra periodizálta, Nagy Iván az eseményt Igmándy Antal kerületi ülnökségéhez kötötte, míg Kempelen 1734 körüli megtelepedésről beszélt. Az ellentmondás azzal oldható fel, hogy az 1734-es évszám valójában hibás, az inkorrekt adat Balogh Gyula nemesi családokra vonatkozó gyűjtéséből került áttemelésre. A Schneider Miklós által kiadott vasi összeírásokból világosan kiderül, hogy valójában Igmándy Antal 1834-es kataszterbe vétele egy elírás következtében egy évszázaddal korábbra „csúszott”, és ezen hibás közlésre hivatkozott később Kempelen. Vö. *NAGY* 1857–1868, V. 219.; *KEMPELEN* 1911–1932, V. 161.; *BALOGH* 1901, 74.; *SCHNEIDER* 1937, 66.

³ *BARANYAI* 1914, 618. A Baranyai által felhasznált iratok ma is megtalálhatóak a Somogy Vármegyei Levéltár „Nobilitaria” gyűjteményében. HU-MNL-SVL-IV.1.i.-Igmándy család.

⁴ Ilyen ellenőrizhetetlen közlések: *IGMÁNDY-HEGYESSY* 1969, 129.; *HABICH* 1989, 89.; valamint a családnév eredetével kapcsolatban etimologizál: *NAGY* 1857–1868, V. 219.

⁵ *BARANYAI* 1914, 618. A 21. századi digitális adatbányászati módszerek hatékonyságát jól szemlélteti, hogy a Baranyai által közölt egyetlen névből és egy évszámából kiindulva ma már a „családalapító” egész életútja rekonstruálható, a kor kutatójának mindössze azt kell tudnia, hogy hol, mit és hogyan keressen. Igmándy Sámuel a pápai református kollégiumban végzett tanulmányai után a kiskomáromi vár iskolarektora, az erődítmény oszmán kézre kerülését követően csökölyi prédikátor, később az egész somogyi református egyházmegeje espere-se. Az 1670-es évek végén a pécsi jezsuita misszió hatására katolizált, teljesen hátrahagyva az egyházi életet. A Dél-Dunántúl felszabadulása után a Budai Kamarai Adminisztráció alatt először kaposvári, majd szigetvári tiszttartó. 1695-ben (végrendelkezésének évében) lemondott és meghalt. Birtokszerzései minden bizonnyal tiszttartói tevékenységéhez köthetőek. *CSIRE* 1903, 313.; *FALLENBÜCHL* 2002, 141; *KÖBLÖS* 2009, 429.

mutatja, hogy az oszmán háborúk alatt jelentősen elnéptelenedő, adózó lakosság nélküli területekről van szó, másrészt a zálogbirtoklás ténye a zavaros időkben történő nem tartós tulajdonlásra utal. A visszatelepülő nemesi családok hamar visszavették ősi jussaikat, kiszorítva az ideiglenes bérlőket, földfoglálókat. Így járhattak az Igmándyak is. A felsorolt puszták közül a következő évszázadra csak a család későbbi előnevét is adó Boldogasszonyfát sikerült megőrizni teljes egészben.⁶

A familia az 1700-as évek során végig jelen volt Szigetvár térségében, a korai megtelepedésük ellenére azonban csak a század végére sikerült beküzdeniük magukat a vármegyei elitbe. Igmándy Sámuel fia, Márton a szigetvári hajdúk kapitánya volt, a rokonság helyi katonacsaládokkal házasodott,⁷ a Rákóczi-szabadságharcot követően viszont az erősség elvesztette a jelentőségét,⁸ a hadi pálya többé nem kínált felemelkedési lehetőséget a régióban. Minden bizonnyal ez is közrejátszott abban, hogy a család a birtok fejlesztésére fókuszálta energiáit. 1750-ben Márton gyermekei nádori adománnyal erősítették meg boldogasszonyfai tulajdonlásukat,⁹ az addig jelentéktelen pusztán tudatos birtokközpont építése indult német telepesek behívásával.¹⁰ A legidősebb fiú, Igmándy János Pécssett középfokú tanulmányokat is folytatott,¹¹ mutatva a társadalmi feljebb lépésre való törekvést. Az ő utódai már elismert helyi nemesi familiákba házasodtak.¹² János fia, Sándor nemességbizonyítási eljárás keretében elérte, hogy az Igmándy név bekerüljön a kihirdetett somogyi nemesek lajstromába,¹³ majd 1796-ban ötezer forint kifizetése ellenében uralkodói donációval is szentesítette Boldogasszonyfa, Keményfa és Szentmargita-pusztá (Somogy vm.) megszerzését.¹⁴ Az események mögött egy lassú, de tudatos építkezést lehet felfedezni.

Az Igmándyak esete kiváló példát nyújt arra, hogy a családtörténet vizsgálatokor félrevezető lehet kizárólag olyan számadatokból kiindulni, mint az, hogy egy család mikor telepedett meg, illetve hány települést „uralt” egy adott térségben. Az évszázados jelenlétből és a többes birtoklásból könnyen feltételezhető, hogy egy „rég”i középbirtokos familiáról van szó, amely bizonyosan beágyazott a lokális elitbe,

⁶ Boldogasszonyfa a szigetvári térséggel együtt a történeti Somogy vármegye igazgatása alá tartozott az oszmán kor végétől egészen a 20. század közepéig. Ma Baranyában fekszik a település.

⁷ Márton lánytestvére Kátay István szigetvári gyalogoshadnagy felesége volt. *BARANYAI* 1914, 618.

⁸ Az oszmán veszély elmúltával a szigetvári vár jelentősége először még felértékelődött a kanizsai, kaposvári, dombóvári erődítések felszámolásával, a konszolidációs időszakban azonban a szerepváltás már egyértelmű. A település 18. századi történetéhez *L. GÖZSY* 2012a; *GÖZSY* 2012b.

⁹ *BARANYAI* 1914, 618.; valamint a nádori adományra később utal: HU-MNL-OL-A 57-59-0038.

¹⁰ A német telepesek Boldogasszonyfára csábításának igencsak kedvezhetett, esetleg mintája is lehetett, hogy a szomszédos Batthyányi birtokokra (pl. a mozsói uradalomba) szintén nagy számban érkeztek a nemzetiség képviselői. A telepítés nem volt konfliktusoktól mentes, a mozsói historia domusból tudjuk, hogy Boldogasszonyfán 1766-ban megtagadták a robotot. Igmándy János hajdúival megpróbálta letörni az ellenállást, a földesurat és embereit viszont elkergették, csak a vármegye katonaságának kiszállása állította helyre a rendet. *HABICH* 1989, 89.; *LENGYELTÓTI* 2010, 65.

¹¹ Nem sikerült fellelnem a korszakból pécsi diáknevsorokat, minden bizonnyal a család több tagja is a baranyai vármegyeszékhelyen végezte a tanulmányait. Igmándy János iskolalátogatásáról kivételesen egy 1773-as tanúvallomás, illetve annak 1790-es átirata számolt be. HU-MNL-SVL-IV.1.b.-110/1790. máj. 19.

¹² A leánygyermekek kiházásítása útján 1782-re birtokos lett Boldogasszonyfán a Skerlecz, a Zezerics, a Kulcsár és a Thanyi család. *BARANYAI* 1914, 618.; *HABICH* 1989, 89. Igmándy János fia, Sándor először beódi Balogh Annával kötött házasságot, az asszony elhunytá után viszont újra nősült, és 1796-ban Nunkovics Terézt vette el. Csak az első frigyből születtek gyermekek. Mindegyik felsorolt család kihirdetett nemes Somogy vármegyében. *BARANYAI* 1914, 602–604.

¹³ A család lajstromba vételét nehezítette, hogy nem maradt fent (vagy nem is keletkezett) olyan dokumentum, amely kimondottan a familia nemességét vagy birtokszerezését bizonyította volna. Az 1750-es nádori adományt nem vezették át a Királyi Könyvekbe, az 1754-es országos összeírásban se Somogyban, se Baranyában nem szerepelt az Igmándy név a tényleges nemesek között. HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1/1785. jan. 10., 110/1790. máj. 19.

¹⁴ HU-MNL-OL-A 57-59-0038.

a saját kontextusban értelmezés azonban sokkal inkább egy „újonnan érkező”, fel-törekvő dinasztiaát mutat, akik számára fontos a bizonyítás és az előrelépés.

Neveltetés, karrierkezdés

Igmándy Antal Flórián 1778. november 14-én született a már tudatoson fejlesztett boldogasszonyfai birtokon.¹⁵ Szülei Igmándy Sándor tekintetes úr és beődi Balogh Anna nemesasszony voltak, míg második utónevét keresztapja, Babos Flórián mozsói provizor után kapta.¹⁶ A családban hangsúlyos szerepet kapott a fiúgyermekek neveltetése, azonban sajnálatos módon a középfokú tanulmányokról nem áll rendelkezésre forrás. Feltételezhető, hogy ezek Pécssett folytak: a szülők az 1780-as évek elején ház- és telektulajdonosok a városban.¹⁷ A baranyai vármegyeszékhely ugyanebben az évtizedben vált felsőoktatási központtá, így nem meglepő, hogy Antal volt az első a familia történetében, aki jogi végzettséget szerzett. A Győri Királyi Jogakadémia átköltöztetése jelentősen megkönnyítette a Dél-Dunántúlról továbbtanulni vágyó nemes ifjak képzését, a korábbi jelentős úti- és lakhatási költségek mérséklődése számos közép- és kisbirtokos számára nyitott meg új kapukat.

A távolságok lecsökkenése ugyan lehetőséget teremtett, de a tehetség és a megfelelő habitus továbbra is nélkülözhetetlen maradt az érvényesüléshez, erről kiválóan árulkodik az Igmándy család történetének egy szelete. Antal bátyját, Emánuel 1794-ben ugyan beírták a pécsi akadémiára, de innen feltehetően kibukott, idő előtt távozott, a következő évben már sem itt, sem máshol az országban nem folytatta a tanulmányait.¹⁸ A megüresedett helyet 1795-ben hamar átvette az ifjabb (és vélhetően tehetségesebb) fivér, Antal, aki két év bölcséleti és két év jogi fakultás után ügyvédi pályára lépett.¹⁹ Igmándy Sándor mindenképpen gondosan ügyelt gyermekei jövőjének megalapozására, erről nemcsak Antal későbbi sikeres pályája tanúskodik, hanem a „bukott” testvér, Emánuel sorsa is. Az idősebb fiú a rövid akadémiai próbálkozás után katonai pályára lépett, apja 1798-ban kérte Somogy vármegyéét, hogy ajánlják be a gróf Erdődy-regimentbe.²⁰ Emánuel a hadseregben meg is találta a maga számítását. A napóleoni háborúk alatt huszárkapitányságig jutott, a regiment észéki tartózkodása alatt német nyelvterületről származó felesége lett, Itáliát bizonyíthatóan megjárta, csak időskorára telepedett vissza az atyai örökségbe, de ekkor is kétlaki életet élt Boldogasszonyfa és Pécs között.²¹

Igmándy Antal tehetségére és kiváló kapcsolati hálójára utal, hogy pécsi tanulmányait követően rendkívül hamar, mindössze 23 évesen biztos megélhetéshez jutott

¹⁵ HU-MNL-OL-W 202-A4796-0515. Pécsi egyházmegye, Mozsó, római katolikus, vegyes, 1778. november 14.

¹⁶ Feltehetően azonos azzal a Babos Flóriánnal, aki Petrovsky József inspektoraként hirdette ki a nemességét Baranya vármegyéjében 1780-ban. *ANDRETKY* 1909, 9.; *ANGYAL* 1912, 63.

¹⁷ A háztól és a hozzátartozó kerttől 1783-ban vált meg Igmándy Sándorné Balogh Anna. *MADAS* 1978, 21., 28.

¹⁸ *SZÖGI* 2016, 92. A szóba jöhető zágrábi, kassai, pozsonyi, egri akadémiákon sem találtam nyomát a tanulmányok folytatásnak.

¹⁹ Igmándy Antal évfolyam- és iskolatársai között olyan későbbi meghatározó vármegyei tisztviselőket találunk, mint ifj. Kajdacsy Antal baranyai másodalispánt, Bogyay Péter kaposvári főszolgabíró, Gyömörey József somogyi főjegyzőt, Siklósy Viktor somogyi főügyészt, Somogyi Ferenc igali főszolgabíró, Szalay Lajos somogyi számvevőt, Tallián Boldizsár somogyi másodalispánt. *SZÖGI* 2016, 95.

²⁰ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-376/1798. ápr. 23.

²¹ Több családtörténeti adatbázisban (Geni, MyHeritage) az elvett feleség, Otto Karolina születési helyeként Mühlhausen (Németo.) szerepel, ezt az információt azonban az általam fellelt és elért anyakönyvek nem támasztották alá. Emánuel fiai közül Károly 1818-ban még a lombardiai Lodiban született, Ignác viszont 1821-ben már Pécssett. (Bona Gábor honvéd listái szerint az idősebb fivér Boldogasszonyfán jött a világra, de Szőgi László primer forrásközlése és a keresztelési anyakönyv hiánya mérvadóbbnak tekinthető.) *BONA* 2018; *BARANYAI* 1914, 618.; *HORVÁTH* 1832, 41–43.; *SZÖGI* 2016, 150.

a vármegyei igazgatásban. Gaál János szigetvári alszolgabíró posztjára gróf Széchényi Ferenc főispán kinevezése útján került 1801. augusztus 10-én.²² A korábban uralkodó hivatalnokhiány miatt az alszolgabíroság sokáig egy tipikusan karrierkezdő hivatal volt a vármegyei tisztikarban, azonban a 19. század elejére a hierarchia telítődött alkalmas jelöltekkel. A pozíció tapasztalat nélküli betöltése nem volt többé jellemző, a megválasztott, kinevezett alszolgabírók rendszerint már kisebb tisztségekben, járási esküdekként, aladószedőkként, hadbiztosokként bizonyították rátermettségüket. Igmándynak nem volt szüksége ilyen hivatali előéletre: a főispán ennek hiányában nevezte ki, ami mindenképpen arra utal, hogy a friss jogvégzett átlagon felüli kvalitásokkal (de legalábbis kapcsolati tőkével) rendelkezett. Egyértelmű, hogy semmiképp sem „csak” a családneve segítette a pozícióhoz, hiszen egy évvel korábban édesapját ugyan jelölték a Szigetvári Járási több hivatalára (köztük alszolgabírorságra), az idősebb Igmándynak azonban sem a főispán, sem a rendek nem szavaztak bizalmat.²³ A kinevezést igazán kontextusba helyezi egy szemléletes párhuzam. Ugyanebben az évtizedben rendkívül hasonlóképpen kezdte hivatalnoki pályáját a tanulmányban még többször előkerülő Somssich Pongrác, akit szintén gróf Széchényi emelt alszolgabíróvá, ugyancsak tisztviselői tapasztalat nélkül.²⁴ A különbséget az jelenti, hogy Somssich mögött ekkor egy tízezres nagyságrendben mérhető birtoktest és neves hivatalnokként már bizonyított rokonok álltak.²⁵ Igmándy esetében szó sincs hasonlókról, családjában elsőként vállalt vármegyei hivatást, az atyai földek pedig a középbirtokosság alsóbb határán mozogtak.²⁶

Igmándy Antal alszolgabíróként rendszeres név szerint rögzített szereplője volt a vármegyei közgyűléseknek. A rendek és a főispán számára az 1806-os hivatalnokválasztás idejére már mindenképpen bizonyított, tisztségében kérdés nélkül megerősítették, sőt a szigetvári főszolgabírorságra is jelölték, utóbbi hivatalt viszont Somogyi György, korábbi főjegyző szerezte meg.²⁷ A hivatali előlépésre végül nem kellett sokat várni. 1808-ban rövid időn belül ismét tisztújítást tartottak, amire Somogyi György megkérdőjelezett nemessége miatt nem utazott el, a megüresült főszolgabírorságra a megjelent vármegyeibeli nemesek az ekkor még mindig csak 29 éves Igmándy Antalt tartották a legalkalmasabbnak.²⁸ A karrier következő nagy mérföldkövének az 1812-es esztendő tekinthető, ekkor Jankovics Xavér Ferenc betegeskedése miatt visszaadta diétai követi megbízatását, így márciustól az országgyűlés pár hónappal későbbi lezárásáig Igmándy képviselhetette egyik küldöttjeként Somogy vármegyéjét. A rendek, illetve az újonnan kinevezett Teleki László főispáni helytartó külön honorálták a boldogasszonyfai földesúr munkáját, főszolgabírorsága mellett táblabírói kinevezésben részesült, ezzel élete végéig a vármegye tekintetes urai közé fogadva személyét.²⁹ Az 1813-as tisztújításon nem volt kérdés Igmándy szigetvári főszolgabíróként történő prolongálása. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint egyszerűen „közakarattal megmaradtatott”, sőt a főispáni helytartó második alispánságra is jelölte, igaz valódi esélye aligha lehetett a poszt elnyerésére a kilenc kandidáltból nyolcadikként.³⁰ Négy évvel később, az 1817-es hivatalnokválasztáson

²² Igmándy Antal 1833-ban családja „ősi” nemességéről és viselt vármegyei hivatalairól kérte egy tanúlevél kiállítását, az összeállított dokumentumból tökéletesen rekonstruálható a tisztviselői karrierje. HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1586/1833. jún. 3.; HU-MNL-SVL-IV.1.i.-Igmándy család.

²³ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-618/1800. máj. 20.

²⁴ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-983/1810. jún. 25.

²⁵ A Somssich család történetét kiválóan összefoglalja: *KAPOSI* 2002.

²⁶ Vármegyei birtokösszeírást közöl 1806-ból *KAPOSI* 2019, 180–200.; illetve 1814-ből *BARANYAI* 1914, 599–601.

²⁷ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1480/1806. aug. 11.

²⁸ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1248/1808. aug. 8.

²⁹ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-735/1812. márc. 18.

³⁰ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1430/1813. aug. 23.

ugyanaz a forgatókönyv ismétlődött meg Igmándy számára: főszolgabíróként „közönséges közfelkiáltással megerősített”, a másodalispáni jelöltek között viszont az esélytelenebb sorzárók között szerepelt.³¹ Az 1817-es év végül mégis újabb mér-földkő lett a tisztviselő életében.

Somogy vármegye hosszú évtizedeken keresztül nem tudott öt esztendőnél tovább megtartani egy főjegyzőt a hivatali adminisztráció élén, az állandóság, az alkalmas jelöltek hiánya egyre nagyobb problémát jelentett. 1813-ban először Gyömörey József, Zala vármegyéből „átcsábított” volt alügyész vette át a feladatokat,³² melléje pedig 1814-ben egy második fizetés nélküli főjegyzőt is kineveztek (Mérey László pesti táblabíró és egykori aljegyző személyében), de a helyzet nem oldódott meg.³³ 1815-ben Mérey egyedül maradt a jegyzőség vezetésére,³⁴ ráadásul a tisztségből két évvel később ő maga is távozott. A megüresedett hivatalt a főispáni helytartó rendelkezése alapján Igmándy Antal vette át 1818. január 8-án.³⁵ A poszt betöltésének módja nem tekinthető szokványosnak. A professzionális mintákat követő századeleji tisztikarban a legtöbb főhivatal betöltője annak alsóbb tisztségpárjából érkezett, az ott szerzett tapasztalatokkal nyerte el a magasabb pozíciót. A főjegyzők esetében ez egy aljegyző fellépését jelentette volna, az a tény, hogy ez ekkor nem így történt, az alkalmas jelöltek hiányára utal. Sárközy Albert és Bárány Boldizsár aljegyzők ekkor mindketten karrierjük elején járó nemes ifjak voltak, a más vármegyéből áthívott hivatalnokok sikertelenségét pedig Gyömörey és Mérey példája mutatta már. Igmándy kinevezése a körülmények ismeretében már érthető, kvalitásait közel két évtizeden keresztül bizonyította a rendeknek. Főszolgabírói címének főjegyzőségre cserélése magasabb fizetéshez és presztízshez juttatta a boldogasszonyfai birtokost, a két alispán után a tisztikar harmadik legtekintélyesebb tagja lett, igaz annak minden adminisztrációs terhével együtt.

Karrierépítés

A hivatalnok karrierjének érdekes visszatérő eleme, hogy mindig váratlanul megüresedett posztok betöltésével tudott előrébb lépni a hierarchiában, így volt ez alszolgabírói, főszolgabírói, diétai, főjegyzői kinevezésekor is. A tisztségek időközben történő átvétele nem volt veszélytelen, az elődök által hátrahagyott, gyakran le nem zárt adminisztráció folytatása, az abban történő kiigazodás egész sor buktatót rejtett magában. Egy biztos birtokosi háttérrel és vármegyei beágyazottsággal rendelkező földesúr nem feltétlenül vállalt volna el ilyen kihívásokat, de a bizonyítványtól vezérelve egy feltörekvő család sarja valószínűleg minden felemelkedési lehetőséget megragadott.

Igmándy Antal magasra ívelő vármegyei karrierje mögött tudatosan épített, kiterjedt kapcsolatrendszer sejlik fel. A késő rendi világ informális hálóiba kivételes betekintést enged a főjegyző és a korábban vele párhuzamba állított Somssich Pongrác néhány fentmaradt levélváltása.³⁶ A tisztviselő 1819 júniusában „kedves

³¹ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-2054/1817. okt. 8.

³² HU-MNL-SVL-IV.1.b.-1430/1813. aug. 23.

³³ A növekvő jegyzői teendőkről tudósít Mérey László kinevezése: „a naponként szaporodó munkákk meg könnyebbítésére, és a közönség szolgálottjának elősegelésére nézve Mérey László Tábla Biro Urat fizetés nélküli való actualis Fő Notáriussá [kinevezték] oly moddal, hogy mindenkor a Státusok felén a Notariussal által ellenben üljön ki nevezni, kiis hitét ugyanazon alkalmatossággal le tette.” HU-MNL-SVL-IV.1.b.- 564/1814. ápr. 20.

³⁴ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-786/1815. máj. 18.

³⁵ HU-MNL-SVL-IV.1.b.-85/1818. jan. 8.

³⁶ HU-MNL-SVL-XIII.30. Szarkavári Somssich család iratai.-Igmándy Antal levelei Somssich Pongráchoz (1. doboz).

édes barátjának” titulálta a másik férfit, annak feleségének kezét különösen csókolta, saját asszonyának üdvözlétét pedig tolmácsolta. Ugyanezen év októberében a hivatalnok sajnálatát fejezte ki, hogy Somssich párja betegeskedett, illetve hogy fivérével, Somssich Miklóssal valószínűleg nem látogatnak el a simonfai szüretre. Decemberben már Igmándy felesége küzdött egészségügyi problémákkal, ekkor emiatt hiúsult meg egy találkozó Kaposvárott. A Somssich-testvérekkel ápolt jó ismeretség rendkívüli érték a korszakban. A hivatalnok 1812-ben Miklósnak volt a diétai követtársa, 1824-ben pedig Pongrác első alispánként a vármegye legbefolyásosabb embere lett. A levélváltásokból az is kiderül, hogy a főjegyző szoros kapcsolatot ápolt egykori szigetvári alszolgabíró társával, későbbi főszolgabírói utódjával, Szekér Józseffel. Az összefonódásnak érdekes vonulatot ad, hogy Szekér korábban a számos vármegyei karriert, köztük Igmándyét is elindító Széchényi főispánnak a szolgálatában állt édesapja mellett.³⁷ A baráti viszony mélységéről a „Jóska” becézés látványosan árulkodik, a főszolgabíró ráadásul egyik gyermeke keresztapjának is felkerlte a főjegyzőt.³⁸

Nem lehet véletlen az sem, hogy Igmándy Antal 38 éves koráig várt a házassodással, már neves főszolgabíróként, egykori diétai követként vezette oltár elé Felsőbüki Nagy Klárát. Az 1816 februárjában megkötött friggyel egy sok ágra szakadt, de számos dunántúli vármegyében birtokos és aktív familia egyik ágába nősült be. Az aranéhai nagyapja királyi tanácsossáig vitte, keresztzsülei az Esterházy és Grassalkovich családok tagjai voltak, a távolabbi rokonságból Felsőbüki Nagy Pál országos ismeretséget szerző közéleti hangadó.³⁹ A Bakonybánkban tartott esküvőn⁴⁰ a tanúi feladatokat a feleség fivére, Benedek királyi fiskális, valamint Sággy Antal somogyi táblabíró, korábbi szigetvári alszolgabíró és esküdt vállalta, az eseményre Helmeczi Mihály köszöntő költeményt írt.⁴¹ A házasságból született gyermekek keresztzsülei az apai és anyai nagyszülőkön kívül Somssich Miklós, Kajdacsy Jozefa, Ürményi Miksa kamarás és Felsőbüki Nagy Julianna voltak.⁴² Önmagában már a felsorolt nevek egy rendkívül kiterjedt atyafisági hálót mutatnak. Látható, hogy Igmándy Antal több mint sikeresen láncolta magát számos nemesi dinasztiahoz, stratégiája hosszútávon kétség kívül kifizetődött.

A tisztviselő tizenegy éven keresztül viselte Somogy vármegye főjegyzőségét, régóta vágyott állandóságot teremtve a helyi adminisztrációban. Komolyabb botrányok elkerülték, sem az 1824-es, sem az 1828-as tisztújításon nem merült fel, hogy lecserélnék. Végül 1829 novemberében önként távozott posztjáról. A lemondás oka egy udvari kinevezés volt: Igmándy a Kőszegen üléselő Dunántúli Kerületi Tábla ülnöke lett. A vármegyei világból országos tisztségre történő ugrást kontextusba helyezi, hogy négy évtizeddel korábban történt csak nagyon hasonló eset Somogyban. Ekkor Tallián Antal főjegyzőből lett ugyanúgy táblai ülnök, de csakúgy, mint a korábbi Somssich Pongrác párhuzamnál, a több vármegyében birtokos, alispán fiaként szü-

³⁷ Szekér Benedek gróf Széchényi Ferenc uradalmi ügyésze volt, fia apja halála után is a főispánnál járt mielőtt 1800-ban alszolgabíróvá választották volna a Szigetvári Járásban. HU-MNL-SVL-IV.1.b.-141/1799. ápr 4.

³⁸ HU-MNL-OL-W 202-A3895-0489. Veszprémi egyházmegye, Kétújfalu (Németújfalu, Magyarújfalu), római katolikus, születési, 1813. július 4.

³⁹ A felsőbüki Nagy család történetéhez *L. SZLUHA* 2011–2012. lezármaszási tábláit. Felsőbüki Nagy Klára keresztelési anyakönyvéhez: HU-MNL-OL-W 202-A3600-0090. Veszprémi egyházmegye, Bakonyszombathely, római katolikus, vegyes, 1785. november 9.

⁴⁰ HU-MNL-OL-W 202-A3600-0322. Veszprémi egyházmegye, Bakonyszombathely, római katolikus, vegyes 1816. február 26.

⁴¹ Az elsősorban mennyasszonyt és annak rokonságát dicséző költeményhez *L. HELMECZI* 1816.

⁴² HU-MNL-OL-W 202-A4797-0152. Pécsi egyházmegye, Mozsgó, római katolikus, születési, 1816. december 1.; HU-MNL-OL-W 202-A4862-0598. Pécsi egyházmegye, Szentlászló, római katolikus, születési, 1824. március 15.

letett Tallián háttérét össze sem lehet hasonlítani Igmándyéval.⁴³ Érdekes egybeesés, hogy a „kedves édes barát”, Somssich Pongrác ugyanúgy 1829-ben részesült országos felterjesztésben, a somogyi alispánból alnádor lett. A két kinevezés közt az összefüggést nem lehet kizárni: ismét csak a késői rendi világ kapcsolati hálózatainak fontossága húzódhat meg a háttérben.

Nem lehetett kérdés, hogy Igmándy táblai ülnökként Kőszegre költözik feleségével és gyermekeivel, fia, Benedek már itt kezdhette középfokú tanulmányait a helyi bencés gimnáziumban.⁴⁴ A boldogasszonyfai birtok a költözéstől függetlenül a hivatalnok „valódi” otthona maradt, még édesapjuk életében megosztották Emánuel bátyjával az atyai földeket.⁴⁵ Az idősebb testvér az apai úrilakot tartotta meg, Antal a boldogasszonyfai völgy északi végén saját központot és kúriát épített, ez a településrész mindmáig az Antalszállás nevet viseli.⁴⁶ Ekkoriban a kaposvári gimnázium igazgatója a tisztviselőt „a kőszegi kerületi tábla érdemekkel teljes tagjaként”, „tudományos, szelíd, emberszerető derék férjfiúként” jellemezte,⁴⁷ tehát Igmándy kétség kívül általános közmegebecsülésnek örvendett.

Életút lezárása, összegzés

Az idősödő táblai ülnököt azonban nem kerülték el a megpróbáltatások sem. Sőgora, Felsőbüki Nagy Benedek korai halálával nemcsak a hivatalnok által adott kölcsönpénzek veszttek el, hanem más megkárosult rokonok is rajta próbálták behajtani a hiteleiket, nehéz helyzetbe hozva a gyermekeit még tanítató férfit.⁴⁸ Az egykori főjegyző ráadásul rövid idő alatt egyszerre veszítette el a feleségét és fivérét az 1840-es évek elején.⁴⁹ A gondok sorát az 1848–1849-es események tetőzték be, ekkor Benedek fia a Noszlopy Gáspár-féle ellenálló vármegye szigetvári szolgabírájaként kompromittálódott,⁵⁰ nem lehet véletlen, hogy az apát nyugdíjazták a Dunántúli Kerületi Táblától.⁵¹ A 72 éves Igmándy Antalt Boldogasszonyfára hazatérve váratlanul érte a halál 1850. szeptember 16-án.⁵²

Az életút végére érve kijelenthető, egyetlen egy vármegyei hivatalnok „története” is kiválóan alkalmas arra, hogy adalékokkal szolgáljon a késő rendi világ viszonyairól. Nyilvánvaló, hogy hasonló mélységgel több tucat biográfia megírása monumentális feladat.⁵³ Általános kutatói tapasztalatom, hogy a vármegyei elitkutatásokon belül a történeti életrajzoknak valójában nem narratíva-formáló, hanem magyarázó szerepet kell felvenniük. Csoportvizsgálatok során mindig vannak minták és min-

⁴³ SZIJÁRTÓ 2010, 455–456.

⁴⁴ 1835-ben már a harmadik grammatikai évfolyam diákjai között találjuk a fiút. KŐSZEG 1835, 5.

⁴⁵ Horváth Elek József, a kaposvári gimnázium igazgatója 1832-ben járt Boldogasszonyfán, ekkora a nemrég elhunyt Igmándy Sándor birtokain fiai osztoztak, két, egyértelműen elkülönülő birtokközpontot épült ki a településen. HORVÁTH 1832, 43.

⁴⁶ HABICH 1989, 99.

⁴⁷ HORVÁTH 1832, 43.

⁴⁸ Az ügyről beszámol: CSATKAI 1964.

⁴⁹ Felsőbüki Nagy Klára 1842. november 12-én halt meg Iklan-Berényben (Vas vm.): HU-MNL-OL-W 202-A1901-0564. Győri egyházmegye, Sajtóskál, római katolikus, halotti, 1842. november 12. Igmándy Emánuel 1843. augusztus 3-án hunyt el Pécssett: HU-MNL-OL-W 202-A4816-0087. Pécsi egyházmegye, Pécs (belvárosi), római katolikus, halotti, 1843. augusztus 3.

⁵⁰ A Noszlopy-féle tisztikar névsorát közli Igmándy Benedek nevével: PAP 2001, II. 397.

⁵¹ A Dunántúli Kerületi Tábla ülnökeinek névsorában Igmándy Antal: CHERNEL 1877, 146.

⁵² A váratlanul bekövetkező halála oka szélütés, a hirtelenséget mutatja, hogy a holtak szentségében sem részesült a tisztviselő. HU-MNL-OL-W 202-A4863-0500. Pécsi egyházmegye, Szentlászló, római katolikus, halotti, 1850. szeptember 16.

tától való eltérések (ha úgy tetszik, anomáliák), ezek megértéséhez, kontextualizálásához „apró mozaikdarabokként” nyújtanak segítséget az egyéni életutakat: ha Igmándy Antalt más szolgabírókkal, diétai követekkel, főjegyzőkkel, vármegyei világból országos hivatalra lépőkkel együtt vizsgálja a kutató, akkor a csoportát-
lagokra nem jellemző mozzanatokot fedez fel. Ezen eltérések értelmezése a történeti biográfia és a mentalitástörténeti megközelítések feladata. Miért nevezhet-
tek ki valakit alszolgabírónak bármiféle karrierelőzmény nélkül? Hogyan lesz egy
főszolgabíróból diétai követ és főjegyző? Lehet-e véletlen egybeesés, hogy a vár-
megye alispánja és főjegyzője egyszerre lép országos hivatalra? Úgy gondolom,
ezek azok a lényeges kérdések, amelyek mögött felsejlenek az egyéni motivációk,
mentalitások, szociális hátterek, hálózatok. Tehát számít-e ki volt Igmándy Antal?
A válasz egyértelműen igen.

Irodalom

- ANDRETZKY J.* 1909: Baranyavármegye nemesei. Pécs, 1909.
- ANGYAL P.* 1912: Baranya vármegye 1777. november 7-től 1782. május 27-ig. A „Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület” Értesítője, 1–2 (1912) 58–64.
- BALOGH GY.* 1901: Vasvármegye nemes családjai. Szombathely, 1901.
- BARANYAI B.* 1914: Somogy vármegye nemes családjai. In: Csánki D. (főszerk.): Somogy vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai 18.) Budapest, é. n. [1914], 591–634.
- BONA G.* 2018: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara. Arcanum online. Budapest, 2018.
- CHERNEL K.* 1877: Kőszeg sz. kir. város jelene és multja. Szombathely, 1877.
- CSATKAI E.* 1964: Képek a dzsentrivilágból. Soproni Szemle 18/4 (1964) 376–379.
- CSIRE I.* 1903.: A belsősomogyi egyházmegyében 1624 óta szolgált lelkészeknek névsora abc rendben. Dunántúli Protestáns Lap 14/19 (1903) 311–314.
- FALLENBÜCHL Z.* 2002: Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár. Budapest, 2002.
- GŐZSY Z.* 2012a: Szigetvár története a 18. században. Szigetvár, 2012.
- GŐZSY Z.* 2012b: Szigetvár mezőváros funkcionális változásai 1687 és 1749 között. Urbs - Magyar várostörténeti évkönyv 7 (2012) 503–515.
- HABICH J.* 1989: Boldogasszonyfa. H. n. [Pécs], 1989.

- HELMECZI M.* 1816: Felsőbüki Nagy Klára kisasszony s Boldogasszonyfai Igmándi Antal menyekzőjük alkalma február 26-dikán 1816. Pest, 1816.
- HÉJJA J. E.* 2009: Békés vármegye archontológiája és topográfiája 1715–1848. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11.) Gyula, 2009.
- HORVÁTH E.* 1832: Levelek Somogyból. In: Thaisz A.: Sas. Vegyes tárgyú iratok az olvasni és tudni méltó minden ágaiból, 11. Pest, 1832, 1–45.
- IGMÁNDY-HEGYESSY G.* 1969: Domolos pusztá múltjából. Baranyai Művelődés 10 (1969) 127–131.
- LENGYELTÓTI J.* 2010.: Mozsgó múltjából. Mozsgó, 2010. Összeállította: Puskásné Horváth É.–Varga Z. [A szerző Szigetvári Hírlap hasábjain folytatásokban már megjelentetett a község történetével foglalkozó tanulmányának kibővített, poszthumusz kiadása.]
- KAPOSI Z.* 2002: Egy középbirtokosi család 100 éve Somogy vármegyében. (A Somssich-család felemelkedése). In: Szántó L. (szerk.): Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 33. Kaposvár, 2002, 59–87.
- KAPOSI Z.* 2019: Uradalmak, földbirtokosok és birtokforgalom a Dél-Dunántúlon a 19. században. (Mezőgazdaságtörténeti tanulmányok 14.) Budapest, 2019.
- KEMPELEN B.* 1911–1932: Magyar nemes családok, I–XI. köt. Budapest, 1911–1932.
- KÖBLÖS J.* 2009: A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 10.) Pápa, 2009.
- MADAS J.* 1978: Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény. Pécs, 1978.
- NAGY I.* 1857–1868: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, I–XII. köt., Pótlék köt. Pest, 1857–1868.
- PAP J.* 2001: Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a ki-egyezésig, I–II. kötet. (PhD disszertáció). Pécs, 2001.
- SCHNEIDER M.* 1937: Vas vármegye 1835. évi nemesi összeírása. Szombathely, 1937.
- SZIJÁRTÓ M. I.* 2010: Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében. In: Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22.) Veszprém, 2010, 445–466.
- SZLUHA M.* 2011–2012: Vas vármegye nemes családjai, I–II. kötet. Budapest, 2011–2012. [CD-ROM]
- SZÖGI L.* 2016: A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói (1714) 1782–1852. Pécs–Budapest, 2016.

PINTÉR T. 2022: „Bizonyos hát, hogy sehol sem született, semmikor sem született, semmikor sem halt meg. De az is bizonyos, hogy élt.” Kajdacsy (III.) Antal kalandos életútja Baksay Sándor nyomán. *Grastyán-Füzetek* 1. (2022) 85–106.

PINTÉR T. 2023a: Fathers and Sons on Separate Path. The Rise and Fall of the Kajdacsy Family in Baranya. In: Kaposi Z. – Rab V. (ed.): *Explorations into the Social and Economic History of Hungary from the 18th to 21st Century*. Pécs, 2023, 117–140.

PINTÉR T. 2023b: Baranya vármegye reformkori követői (1825–1848). *Grastyán-Füzetek* 2. (2023) 175–200.

PINTÉR T. – *KOVÁCS D. L.*: Avármegyei tisztikarok és karrierutak kutatásának historiográfiája, forrás- és módszertani lehetőségei. Tapasztalatok a Dél-Dunántúlról: Baranya és Somogy példája, 1790–1848. In: *PONTES. A PTE BTK Történettudományi Intézetének Évkönyve* 6 (2023) 144–165. <https://doi.org/10.15170/PONTES.2023.06.01.05>